

Анотація

У статті розглянуто аспекти формування ергономічної компетентності майбутніх учителів технологій в процесі вивчення основ охорони праці, а саме проаналізовано підходи, педагогічні принципи та умови ефективності цього процесу.

Summary

The article discusses aspects of the formation of ergonomic competence of future teachers of technologies in the course of studying of bases of labor protection, including analysis approaches, pedagogical principles and conditions for the effectiveness of this process.

Ключевые слова: ергономика, ергономичный подход, компетентностный подход, педагогические условия, эргономическая компетентность.

Ключові слова: ергономика, ергономічний підхід, компетентнісний підхід, педагогічні умови, ергономічна компетентність.

Key words: ergonomics, ergonomic approach, competence-based approach, pedagogical conditions, ergonomic competence.

Подано до редакції 01.10.13.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц.Петуховаю Т.А.

УДК 378.016:373.3

© 2013

Веремчук А.П.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТЬОГО УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ТВОРЧОСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Оновлення сучасної освітньої парадигми ставить нові вимоги до підготовки майбутніх вчителів. Проблема формування готовності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до майбутньої педагогічної діяльності стоїть окремим питанням загальної системи підготовки спеціалістів.

Якість підготовки педагогічних кадрів залежить не тільки від орієнтації студентів на спеціальність вчителя, а й від наближення їх до сучасних вимог професійної діяльності.

Однією з проблем на якій щораз акцентують свою увагу освітня адміністрація, батьки та громадськість загалом є професіоналізм учителів. Від майбутнього вчителя початкових класів вимагається висока професійна компетентність, достатній рівень підготовленості до самоосвіти і прояву творчої активності. Основний акцент сучасна школа ставить на учителеві, який сам прагне до творчості і здатен розвинути творчі можливості своїх вихованців.

Аналіз педагогічної практики свідчить, що студенти-практиканти не завжди готові до творчого вирішення навчально-виховних задач, використання власного життєвого досвіду в умовах початкової школи.

Виходячи з цього, особливо актуальним стає питання формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя початкових класів, що стоїть біля витоків розвитку творчих здібностей дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Результати аналізу науково-педагогічної літератури свідчать, що проблема вдосконалення професійної підготовки сучасних вчителів знайшла досить широке відображення в роботах науковців, зокрема, В. Андрєєва, Т. Гера, Р. Грановської, С. Гончаренко, Н. Кічук, Т. Козлик, Н. Кузьміної, О. Лука, С. Сисоєвої та ін.

Різноманітні аспекти формування готовності майбутнього педагога розглядалися у працях таких науковців: О. Абдулліна, Н. Басюк, А. Богуш, В. Бондар, Н. Дем'яненко, М. Євтух, О. Красовська, С. Максименко, В. Семиченко, Т. Форостюк, В. Хомич та ін., проте, як свідчать наукові джерела, вона розглядається в контексті окремих аспектів педагогічної діяльності.

У низці сучасних наукових досліджень педагогічну творчість часто розглядають у контексті розвитку педагогічних здібностей, вивчення педагогічного досвіду, педагогічної майстерності, самовдосконалення та самореалізації (Ю. Азаров, А. Демінцев, Ф. Гоноболін, Н. Гузій, Н. Гуральник, К. Завалко, В. Загвязинський, І. Зязюн, І. Мицишин, Н. Язан та ін.).

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягала у виявленні й узагальненні педагогічних умов формування готовності студентів до творчої педагогічної діяльності, а також, аналізі системи професійної педагогічної підготовки та висвітленні шляхів її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження... Виконання завдань сучасної школи потребує формування нового типу педагога, у якому поєднуються високий професіоналізм, інтелігентність, креативність, толерантність, соціальна зрілість, творча активність і здатність до постійного самовдосконалення, особистісного та професійного розвитку.

Педагогічна творчість – це не лише вміння вчителя керувати своєю креативною налаштованістю на організацію навчально-виховного процесу, а й інтерактивна інтенсифікація освітньої співпраці з учнями, регулярні

інтелектуально-вольові зусилля, їхні позитивні емоції та благодатний морально-психологічний клімат міжсуб'єктних стосунків [6, с. 241].

У педагогічній літературі творчість або творча діяльність визначається як діяльність, що дає нові, вперше створювані оригінальні продукти, що мають суспільне значення, а в акмеології педагогічна творчість визначається як діяльність по створенню духовного продукту.

Особливість педагогічної творчості полягає в тому, що об'єктом і одночасно суб'єктом його професійної діяльності виступає особистість дитини, учня, студента. Всі інші види творчої діяльності поступаються педагогічній творчості по своїй складності і відповідальності саме в силу того, що в процесі педагогічної діяльності відбувається «творіння» і «створення» особистості (духовний продукт).

Підготовку вчителя не можна звести лише до базової чи загальної підготовки. Підготовка вчителя повинна мати характер, що допомагає професійно-творчому розвитку, забезпечуючи таким чином набуття майстерності в процесі фахової діяльності.

Успішне розв'язання різноманітних проблем, пов'язаних із реалізацією творчого «Я» особистості майбутнього педагога можливе за умов комплексного педагогічного, психологічного, соціального, духовного тощо впливів у процесі його професіоналізації.

Професіоналізація педагога повинна включати його вправління в організації творчого процесу (особистий досвід відпрацювання технік самомотивації, постановки запитань, аглутинації, асоціативного пошуку розв'язків інтелектуальних задач, ідентифікації своїх сублімованих потреб тощо), вироблення ним навичок креативної поведінки як зразка для наслідування, опанування власною універсальною евристикою [2, с.113-114].

Сучасні новації у сфері освіти фокусуються на її гуманістичній спрямованості, особливо щодо міжособистісних стосунків учасників навчального процесу – вчителя та учня. Виховувати професіонала може тільки той учитель, який опанував культуру самовдосконалення та самоосвіти. Проблема розвитку творчості педагога є надзвичайно актуальною.

Можливість розвивати творчу активність дитини має тільки підготовлений до роботи педагог, який вміє організувати творчу діяльність дітей і сам володіє певним досвідом творчої діяльності. Тому одним з найважливіших професійних якостей вчителя є його готовність розвивати і стимулювати творчу активність дітей.

Тільки творчий учитель початкових класів здатний розгледіти в кожній дитині унікальну особистість, не пропустити все краще, що в ньому є, відчувати і приймати близько до серця проблеми дітей, може дати імпульс до самовдосконалення через розвиток творчості, що йде з самої глибини душі дитини, побудувати фундамент успішності для його майбутнього розвитку.

Очевидно, що чим більше педагог знає про творчість, тим більшою мірою сам стає творчою людиною, а знаючи методи стимулювання власного творчого потенціалу і застосовуючи їх у повсякденній праці з вихованцями, водночас стає зразком для останніх і підвищує ефективність педагогічних впливів.

Також, чим краще вчитель буде розпізнавати і стимулювати здібності та нахили вихованців, тим кращих результатів у навчанні, вихованні, розвитку та власній самоактуалізації вони досягатимуть. Цей напрямок можна назвати навчанням творчості.

Необхідно сказати і про такі базові поняття:

1. Професійна педагогічна творчість – процес і результат ефективного розв'язання педагогом завдань навчання, виховання й розвитку вихованців в освітньому процесі засобами реалізації ним власного духовного потенціалу, а також самотворення його як фахівця.

Педагогічна творчість розглядається нами у чотирьох вимірах:

- як практика навчання і виховання;
- як новочасна педагогічна праця;
- як інноваційна діяльність;
- як фахова самореалізація вчителя.

2. Педагогічна креативність – інтегральна властивість професіонала здійснювати своє духовне самовираження у продуктивній організації психологічних, соціальних і матеріальних умов суб'єктного самотворення учня).

3. Педагогічна креація – інновація, впроваджувана педагогом в освітній процес шляхом спонтанної гармонізації ним психодуховних виявів суб'єктності учасників педагогічної взаємодії; адаптування педагогічної ситуації до потреб учня і навчально-виховного процесу; створення інформаційних, матеріальних, комунікативних, мистецьких тощо засобів реалізації адекватного навчального, виховного і розвивального впливів [2, с.115-116].

Креативність учителя формується в процесі наслідування досвіду з поступовим збільшенням питомої ваги власного творчого компонента діяльності.

Що стосується готовності до професійної творчості майбутніх вчителів початкових класів, то це поняття було розглянуто з точки зору характеристики складових його компонентів. До компонентів готовності вчителя початкових класів до професійної творчості відносяться:

– з точки зору акмеології – мотиваційна готовність (пізнавальні та професійні інтереси, схильності), інтелектуальна готовність (загальні та спеціальні здібності, система знань, умінь і навичок), емоційно-вольова готовність (відношення до навчання, саморегуляція) і соціальна готовність (комунікативні здібності і відповідальність, усвідомленість в ситуаціях вибору);

– у психології – інтелектуально-творча ініціатива, швидкість і гнучкість мислення, готовність до імпровізації, новизна, оригінальність, легкість асоціювання, незалежність думок і оцінок, особлива чутливість і відкритість новому в науці і в досвіді;

– з точки зору педагогіки – потреба здійснення своєї діяльності з позицій творчого підходу; здатність до цілісного сприйняття свого «Я»; прагнення до постійної, професійної самоосвіти, самовдосконалення.

Готовність до професійної творчості – це системна інтегрована характеристика майбутнього вчителя початкових класів, що виражає передумову до активної творчої діяльності з самозмінами і самовдосконалення, з раціоналізації навчально-виховного процесу та створення авторської системи діяльності.

Аналіз готовності до професійної творчої діяльності здійснюється на основі наступних критеріїв і показників:

- ставлення до творчої діяльності (сприйняття інформації та вимог сучасної освіти; особисті цілі творчої діяльності);

- практична готовність до творчої діяльності (знання методів дослідження і логіки творчої діяльності, вміння здійснювати її);

- прагнення до самовдосконалення творчої культури (наявність власної системи творчої діяльності; відповідне ставлення до власного досвіду і досвіду своїх колег, оволодіння досвідом самовдосконалення).

Майстерність педагога забезпечується сформованістю педагогічних здібностей. Серед них виділяють такі: комунікативні (уміння швидко налагоджувати взаємини з класом; оперативно включати учнів у роботу; організувати увагу й дисципліну); перцептивні (здатність розуміти фізичний і психічний стан вихованця; уміння співчувати; бачити себе очима школяра). Це здібність, що є основою вмінь проникати у внутрішній світ учня. Вони є основою живого контакту в педагогічному процесі. Дидактичні – це такі здібності, що дозволяють пояснити матеріал цікаво, доступно, лаконічно. Маючи ці здібності, учитель може, проявивши винахідливість, викликати розумову активність школярів; внести в навчальний процес щось яскраве. Організаторські здібності проявляються в умінні організувати учнів, зацікавити різними видами діяльності, створити колектив, зробивши його інструментом не лише активізації навчальної діяльності, а й формування особистості. Сугестивні – це здібності, що є основою вольового впливу педагога. Науково-пізнавальні – це здібності до оволодіння інформацією, необхідною для педагогічної професії; здатність творчо використовувати ці знання [7, с. 18].

Структура готовності до професійної творчості вчителя початкових класів включає мотиваційний, когнітивний, особистісний компоненти.

Мотиваційна готовність – сформованість позитивних установок на професію, осмислення і прийняття ціннісної природи педагогічної творчості в системі формування взаємин з молодшими школярами; спрямованість на дитину, ціннісне ставлення до розвитку особистості молодшого школяра; сукупність стійких мотивів, що орієнтують особистість на творчість.

Когнітивна готовність – знання специфіки педагогічної творчості, сформованість професійного самовизначення студентів, здатність творчо мислити, творчо співпрацювати, прагнення до творчої діяльності, сукупність професійних знань, умінь і реалізованих способів творчої діяльності, облік передумов дитини до творчості, закладених в його характеристиках, знання цих характеристик (вразливість, образність мислення, політ фантазії, пластичність нервової системи, підвищена готовність засвоювати, довірливе підпорядкування авторитету).

Особистісна готовність – відображає індивідуальні характеристики, які проявляються в діяльності педагога, залежні від особливостей особистості, характеру, життєвого досвіду, ціннісних установок вчителя початкових класів (ініціатива, самостійність і відповідальність, готовність до ризику, незалежність суджень, емпатія, установка на позитив, чутливість до креативності молодших школярів, сміливість уяви і думки, переважно позитивних емоцій – радості, задоволення, почуття гумору і схильність до жарту, сформованість адекватної самооцінки).

Під час роботи з учнями вчитель передбачає педагогічні ефекти, впливає на уяву, увагу, пізнавальну діяльність учнів, а також звертається до педагогічного перевтілення, що робить його діяльність творчим процесом.

Базуючись на позитивній мотивації та ґрунтовній професійній підготовці, у вчителів може формуватись творчий стиль діяльності. Характеристика творчого стилю діяльності є досить складною та суперечливою, загалом творчий вчитель є таким, що:

- зможе виявити і визначити зацікавлення і потреби іншої особи, а також спонукати її до реалізації цих зацікавлень, їхнього розвитку та вдосконалення;

- дозволяє дитині виявити дивні й недосконалі думки, імпульси творчості, що можуть стати передумовою креативного розвитку;
- докладає зусиль для того, щоб учні стали з інтегрованою єдністю з почуттями, що наповнюють їх ідеї, а також ідеями, що наповнюють їх почуття;
- спонукає досягнення людської повноти, через відкриття світу вартостей, розвитку діалогу та самооцінювання;
- провокує сумніви, уяву й тим самим руйнує стереотипи й шаблонні підходи та апіорні розв'язки [5, с.145].

Без спеціально організованої підготовки педагогічна творчість неможлива. Така підготовка повинна займати провідне місце в загальнокультурному і професійному становленні особистості вчителя.

Особлива роль у процесі професійного зростання вчителя належить самоосвіті. Здатність до самоосвіти набагато важливіша за своїми результатами та впливом на людину, ніж сама освіта в навчальному закладі. «Навчати самого себе» – гасло кожної сучасної особистості. Але найактуальнішим воно є для педагогів, бо внаслідок їхньої наближеності до молодого покоління відбувається безпосередній вплив на розвиток особистості дитини.

Основні принципи самостійної роботи педагога на всіх етапах удосконалення його професійної майстерності:

- комплексне вивчення питань теорії, наукових основ предмета, питань психології, дидактики, теорії виховання;
- поєднання науково-теоретичної підготовки з навичками практичної діяльності;
- взаємозв'язок освіти з творчими пошуками;
- поєднання самостійних занять учителя з участю його в різноманітних колективних формах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів [4, с. 8].

Неординарність дій, новизна методів і прийомів роботи педагога сприяє розкріпаченню уяви дітей, виявленню їхньої творчої індивідуальності. Досвід показує, що такі вчителі продуктивно добирають методики індивідуально-групової роботи з учнями для повноцінного розвитку їх творчих задатків. Саме тут особлива роль належить учителю початкових класів, котрий стоїть біля джерел становлення особистості школяра.

Одним з провідних чинників розвитку освіти і найважливішою умовою формування досвіду творчої діяльності у майбутніх вчителів початкових класів є освітні технології. Це напрям педагогічної науки, що розглядає творчість через технологізацію навчального процесу. В освітньому процесі вузу використовуються найрізноманітніші технології: психологічні, дидактичні (освітні), педагогічні, евристичні, комплексні. Вони спрямовані на якісні зміни в системі освіти, на оволодіння студентами професійної та комунікативної компетенції, їх активність і творчу участь у навчальному процесі. Найбільш продуктивними і перспективними є технології, що дозволяють організувати навчальний процес з урахуванням професійної спрямованості навчання, з орієнтацією на особистість студентів, на їх інтереси, схильності і здібності.

Головною ланкою, що поєднує теоретичні знання, уявлення студента про майбутню професію з реальною дійсністю, є педагогічна практика. У процесі проведення практики студенти порівнюють свої можливості з вимогами учительської праці, впевнюються у тому, які педагогічні якості і здібності у них розвинуті більше, а які ще необхідно розвивати, чи правильно вони обрали професію. Саме педагогічна практика є найбільш широким полем для виявлення педагогічної творчості майбутніх учителів, дає змогу реалізувати індивідуальні «технології» педагогічної діяльності.

В умовах інтеграції навчального процесу до стандартів Європейської системи освіти, які передбачають скорочення аудиторного навантаження і збільшення обсягу самостійної роботи як основної форми навчання, виникає потреба ще більшої інтенсифікації навчального процесу шляхом впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) [1, с. 203].

Сучасне розуміння ролі ІКТ у вищих навчальних педагогічних навчальних закладах, за визначенням Л.Карташова, повинно проявлятися в чотирьох взаємопов'язаних аспектах [3, с. 114]:

- як навчальна дисципліна;
- як один з основних сучасних засобів комунікації і придбання знань з інших областей;
- як засіб трансформації отриманої студентом інформації на власну систему знань, умінь і навичок;
- як засіб розвитку і самовираження особистості майбутнього педагога, його затвердження в суспільстві.

Тому можна припустити, що ІКТ в процесі підготовки вчителя є засобом формування готовності до педагогічної творчої діяльності.

Гіпотетично творчі професійні ресурси педагога залежать від його вікових і професіогенетичних особливостей, а це означає, що педагогічна творчість закономірно розвивається, що їй можна навчитися під час здійснення самої педагогічної діяльності. Очікується, що професіогенез, який відповідає типовій віковій динаміці (вчасна професіоналізація – від підліткової профорієнтації та юнацької первинної професійної ідентифікації до

виходу на пенсію), найбільше сприяє реалізації творчих ресурсів педагога, особливо в ситуації зміни професійного шляху (друга вища освіта, зміна робочого простору через перехід від технічної праці до педагогічної тощо).

Висновки... Вирішення конкретних питань актуалізації творчого потенціалу й особистісних ресурсів майбутніх педагогів з метою оптимізації їхнього процесу професійного становлення сприяє якісним змінам у професійній педагогічній освіті.

У процесі вибудовування та обґрунтування моделі формування готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної творчості, виявлена необхідність використання комплексу показників, що відповідають основним компонентам готовності до творчості. Це основні напрямки пошуку і розробки, що включають в собі всі інші дії стратегії професійної творчості; ті умови, від яких залежить реалізація системного та особистісно-діяльнісного підходів в освітньому процесі – це соціально-організаційні та психолого-педагогічні умови; це оптимальне поєднання технологій (педагогічних, евристичних і комплексних) та форм організації навчальної роботи студентів.

Формування педагога творчого, ініціативного, самокритичного також може бути здійснено тоді, коли майбутній вчитель уже в роки навчання у вищому навчальному закладі буде поставлений в умови, наближені до його практичної діяльності, що підготує його до співпраці з майбутніми учнями.

Література

1. Вереїтіна І. А. Оптимізація навчального процесу засобами математичного моделювання / І.А. Вереїтіна // Інформаційні технології в освіті: збірник наукових праць. – Херсон : ХДУ, 2009. – Вип. 3. – С. 203-208.
2. Гера Т.І. Активізація творчих ресурсів педагога у процесі його професіоналізації / Т.І. Гера // Психологія і суспільство. – 2012. – №2 (48). – С. 112-123.
3. Карташова Л. Концептуальні засади інформаційно-технологічної системи навчання майбутнього вчителя / Л. Карташова, В. Мадзігон // Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / голов. ред. І.М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2010. – Вип. 7. – С. 111-116.
4. Козлик Т. Професіоналізм учителя / Т. Козлик // Завуч : Газета для заступників директорів середніх навчальних закладів. – 2012. – № 6. – С. 7-8.
5. Мицишин І.Я. Професійна підготовка як початковий етап професійно-творчого становлення вчителя / І. Я. Мицишин// Науковий часопис Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: научное издание/ голов. ред. В. П. Андрущенко – К. : НПУ, 2007. – Вип. 7 (17). – С. 145-148.
6. Основы педагогического мастерства: Учеб. пособие для пед. спец. высш. учеб. заведений / И.А. Зязюна, И.Ф. Кривонос, Н.Н. Тарасевич и др.; Под. ред. И.А. Зязюна. – М. : Просвещение, 1989. – 302 с.
7. Потапенко О.І. Лінгводидактика (курс лекцій): навч. посібн. / О.І. Потапенко, Л.П. Кожуховська, Т.І. Товкайло, Т.В. Чубань. – К. : Міленіум, 2005. – 402 с.

Анотація

У статті аналізуються передумови, особливості та шляхи удосконалення професійної підготовки учителів початкових класів у контексті їх професійно-творчого становлення. Розглянуто компоненти готовності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до професійно-творчої діяльності, провідними з яких є високий рівень розвитку творчого потенціалу і психологічна готовність до реалізації даної діяльності.

Аннотация

В статье анализируются предпосылки, особенности и пути совершенствования профессиональной подготовки учителей начальных классов в контексте их профессионально-творческого становления. Рассмотрены компоненты готовности студентов высших педагогических учебных заведений к профессионально-творческой деятельности, ведущими из которых является высокий уровень развития творческого потенциала и психологическая готовность к реализации данной деятельности.

Summary

The article analyzes the conditions, characteristics and ways to improve the training of primary school teachers in the context of their professional and creative development. Considered components of readiness of students of higher educational institutions to vocational and creative activities, including leading a high level of creativity and psychological readiness to implement this activity.

Ключові слова: підготовка майбутніх вчителів, готовність до професійної творчості, педагогічна творчість, творча діяльність.

Ключевые слова: подготовка будущих учителей, готовность к профессиональной творческой деятельности, педагогическое творчество, творческая деятельность.

Key words: training of future teachers, commitment to professional work, teaching creativity and creative activities.

Подано до редакції 14.10.13.